

УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ ТА СВІТ ЇХНІХ ЗАХОПЛЕНЬ

Стаття присвячена українським лікарям, які мали широке коло зацікавлень поза своєю професійною діяльністю. Висвітлено їхні уподобання, різноманітні творчі доробки.

Ключові слова: українські лікарі, уподобання, творчі доробки.

Там, де є українці, завжди є мистецтво.

Юрій Луна

Найбільша таємниця про сутність людини захована в самій людині — говорить давня легенда. Тому за тим, чим людина займається чи про що мріє — завжди стоїть допитливість стосовно себе. Захоплення, які людина вибирає за своїми уподобаннями, дають розуміння рис, які при цьому виховуються.

Світ захоплень людей найрізноманітніший. Це стосується і лікарів також. Талановиті люди талановиті в усьому. Тому не викликає подиву той факт, що лікарі у вільний від роботи час здійснюють відкриття, малюють дивовижні картини, грають на музичних інструментах, виступають на сцені та мають безліч інших уподобань.

Серед найвизначніших імен: всесвітньо відомий хірург Микола Скліфосовський, який цікавився садівництвом і вивів нові сорти яблук та груш; видатний хірург Микола Амосов займався спортом та розробив власну систему зміцнення здоров'я, а його відома книга «Роздуми про здоров'я» вийшла величезним накладом — 7 млн примірників. Таких всебічно розвинених особистостей, не менш відомих і талановитих, серед лікарів велика кількість.

Удослідженні, проведеному творчим колективом Національної наукової медичної бібліотеки України, що має назву «Медицина в Україні» і охоплює період з VII до початку XX ст., зібрано відомості про більш ніж 2760 персоналій. Серед розмаїтого фактичного матеріалу біографій хочеться виділити найцікавіші та найнеординарніші моменти.

Уже багато років бібліотека вшановує пам'ять Степана Васильовича Руданського — хорошого лікаря і одного з найталановитіших поетів України [Павленко Р., Віленський Ю., Кірішева О., Юрчишина О., 2014]. Виходець із родини священиків, навчався у Кам'янець-Подільській духовній семінарії, а згодом обрав своїм покликанням медицину і вступив до Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії, яку закінчив зі ступенем «лікаря» (а за деякими відомостями, навіть доктора медицини) і

був призначений «городовим» лікарем у Ялту. Він став першим дипломованим і першим штатним лікарем міста, поєднуючи з цим і обов'язки санітарного, повітового, ветеринарного та карантинного. Також був лікарем маєтків та економії графа Михайла Воронцова в Криму, що говорить про неабиякі здібності С. Руданського як медика. Степан Васильович заснував у Ялті міську санітарну службу та ветеринарну лічницю, розробив проект перебудови ялтинської міської лікарні, сприяв будівництву міського водогону та каналізації, сформулював правила лікувальних морських купань. Член Ялтинської санітарної комісії, секретар комітету з питань благоустрою, активний громадський діяч, мировий суддя, почесний громадянин Ялти. І все це — не досягнувши 40-літнього віку.

Разом з невичерпною працелюбністю мав величезний поетичний талант. Іван Франко назвав С. Руданського одним з найталановитіших поетів з тих, що з'явилися після смерті Т. Шевченка. Степан Васильович — автор балад, поем, ліричних віршів, «співомовок». Знав грецьку, польську, сербську, німецьку мови. Переклав «Слово о полку Ігоревім», «Енеїду», і першим в Україні в повному обсязі — «Іліаду» Гомера. Цікавився фольклором, збирав зразки народної творчості. Його захопленням була і археологія, вивчав історію Кримського півострова. На превеликий жаль, через хворобу досить молодим пішов із життя. Важко уявити, скільки всього міг би ще встигнути зробити С. Руданський, враховуючи таку обдарованість і працелюбність.

Не менш цікавою, хоч і менше відомою широкому загалу особистістю можна назвати харківського лікаря Александрова (Олександріва) Володимира Степановича [Медицина в Україні: біобібліографічний словник, 2005]. Військовий лікар, доктор медицини, автор кількох медичних праць. Служив у Чугуївському та Слов'янському полках, був лікарем Варшавського військового госпіталю, старшим міським лікарем Харкова. Службові обов'язки активно поєднував з літературною діяльністю. Збірки поезій в журналі «Основа», альманах «Складка»,

лібрето до опери «Богдан Хмельницький» та оперети «Ой, не ходи, Грицю, та на вечорниці» належать його перу. Автор поеми «Вовкулака» та багатьох поезій, що стали популярними і співалися як народні пісні, як-от: «Ходить Гарбуз...», «Коза-дереза» та багато інших. Випустив низку книжок у Харкові та Полтаві, друкувався також у львівських часописах «Зоря», «Світ». Перекладав з німецької та польської мов. Уже будучи немолодим, уклав історичний збірник «Гетьманщина» (колекція портретів гетьманів України від Богдана Хмельницького до Кирила Розумовського з біографіями). Автор численних етнографічних розвідок.

Автором відомої історичної драми «Маруся Чурай — українська пісенівка» є також лікар, випускник Харківського університету, Григорій Максимович Бораковський [*Медицина в Україні: біобібліографічний словник, 2005*]. Займався акушерською та хірургічною практикою, служив у Медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ, працював земським лікарем, автор наукових праць, доктор медичних наук, статський радник, інспектор народних училищ у Харкові. Відомим став завдяки своєму письменницькому таланту. Окрім історичної драми, написав багато водевілів, комедій і драм. Серед них п'єса-жарт «Як жінки чоловіків морочать». Заслугує на увагу психологічна драма «Як долі немає — то й щастя минає». Згодом він написав «Різдвяний театр» — оперетку на одну дію за мотивами М. Гоголя. Його перу належать жарт-водевіль на одну дію «Закоханий жид», психологічна драма «З моря житейського», жартівливі твори «Оказія з пампушками», «Оказія з німцем», «Як на лобі роги ростуть», «Лихом щастя не добуєш» та ін. Творчість Г.М. Бораковського високо оцінювали його колеги та сучасники.

Заслугує на увагу представник відомої лікарської родини — Володимир Іванович Даль [*Медицина в Україні: біобібліографічний словник, 2005*]. Був сином данського підданого Йогана Христіана Даля (при прийнятті російського підданства — Івана Матвійовича), лінгвіста, богослова, доктора медицини, поліглота та німкені Марії Христофорівни Фрайстаг, що походила з відомого французького роду гугенотів де Мальї та володіла п'ятьма мовами.

Народився Володимир Іванович в селищі Луганський завод (нині м. Луганськ). Дитинство провів у рідному селищі та в Миколаєві. Навчався у Петербурзькому морському кадетському корпусі, служив на флоті, зокрема в Миколаєві. Достроково закінчив медичний факультет Тартуського університету та захистив дисертацію. Деякий час завідував військовим лазаретом в Умані, а під час епідемії холери облаштував карантини в Кам'янці-Подільському, склав карантинні правила. Будучи прекрасним очним хірургом, зробив багато важливих на той час висновків у сфері польової хірургії. Прихильник гомеопатії, вмільний адміністратор. Виконуючи обов'язки чиновника з особливих доручень, супроводжував цесаревича Олександра та Олександра Пушкіна в поїздках,

результатом яких стали численні праці з історії, етнографії, дослідження з флори та фауни різних регіонів. Письменник, казкар, фольклорист, лексикограф. Справою всього його життя, що зайняла більше 50 років, безперечно, можна вважати підготовку «Глумачного словника живої російської мови». Зібрано було понад 200 тис. слів. За таку славетну працю отримав Константинівську медаль та був удостоєний Ломоносовської премії Петербурзької академії наук і звання почесного академіка.

Немала кількість відомих медиків пов'язана і з музичним мистецтвом, як-от відомий чернівчанин, лікар-хірург Іван Андрійович Микулич-Радецький [*Медицина в Україні: біобібліографічний словник, 2012*]. Закінчив медичний факультет Віденського університету. Набувши досвіду в провідних європейських клініках, створив власну, у м. Бреслау (Вроцлав), що вважалася однією з найкращих хірургічних клінік світу. Великою значення надавав удосконаленню антисептики, лікар-новатор, науковець, автор багатьох оригінальних розробок та винаходів, численних наукових праць (до 150). Був удостоєний титула барона, був деканом медичного факультету у Бреслау (Вроцлаві), членом медичного товариства Буковини, почесним лікарем багатьох міст Європи і навіть Америки. Окрім медицини, його великим захопленням була й музика. Маючи музичну освіту, він сам чудово грав на піаніно та вдосконалював свою музичну майстерність у Відні, був співаком університетського хору.

Професійно займався музикою і Лазаревич Іван Павлович [*Медицина в Україні: біобібліографічний словник, 2012*], випускник медичного факультету Імператорського університету святого Володимира в Києві, відомий професор Харківського університету, спеціалізувався на акушерських та дитячих хворобах. Окрім того, володів як мінімум чотирма мовами, був блискучим лектором, винахідником-конструктором, науковцем, колекціонував предмети мистецтва та добре малював.

Широко відомим у свій час на Львівщині був лікар-гомеопат, священник Віктор Григорович Матюк [*Священник Віктор Матюк, <https://parafia.org.ua/person/matyuk-viktor-svyasch>*], що мав надзвичайний талант композитора, створив близько 50 пісень для сольного виконання, численні мелодрами та оперети. Його твори виконували С. Крушельницька та О. Мишуга. Знався на українському мистецтві, фольклорі, церковній та народній музиці, був співавтором підручників з музичної грамоти. Тісно приятелював з І. Франком, дискусії з яким заохочували Віктора Григоровича до творчої праці. Мав дружні стосунки з митрополитом Андрієм Шептицьким.

Тісно пов'язаний з медициною був «харківський Тесла», відомий вчений-фізик, винахідник, експериментатор — Микола Дмитрович Пильчиков [*Микола Пильчиков — видатний український винахідник (<https://www.bsmu.edu.ua/blog/3206-mikola-pilchikov-vidatniy-ukrainskiy-vinahidnik>)*]. Виходець з дворян-

ського роду, випускник фізико-математичного факультету Харківського університету, де вже на другому курсі зробив свій перший винахід — прилад для вивчення звукових коливань механічним способом. Важко навіть перерахувати все, на чому знався цей високоосвічений чоловік: вільно володів 7 мовами, зробив багато відкриттів у галузі метеорології, сейсмології, електрохімії, рентгенології (відкрив низку невідомих раніше властивостей X-променів і застосував це відкриття для дослідження хворих); йому належать перші експерименти з управління на відстані та кардинальне відкриття — проектор, що захищає прилади від хвиль стороннього походження; відкрив явище електрофотографування; у галузі фізики радіозв'язку здійснив найвидатніше відкриття — винайшов спосіб керування різноманітними механізмами та приладами по радіо; був талановитим лектором і блискучим популяризатором науки; тримався активної громадської позиції — був членом полтавського таємного товариства «Унія», одним з фундаторів Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, боровся за демократизацію вищої школи; мав широке коло уподобань: чудово грав на скрипці, захоплювався живописом, писав вірші, переклав українською декілька поем різних авторів. Особисту бібліотеку (більше 10 тис. одиниць) заповів передати університету, а грошові збереження — на премії студентам за кращу дипломну роботу. Мозок вченого займає почесне місце в Патолого-анатомічному музеї Харківського університету.

Ще один випускник медичного факультету Харківського університету заслуговує на увагу, як всебічно розвинена особистість — Зосима Іванович Стрільцов [Медицина в Україні: біобібліографічний словник, 2012]. Видатний український ембріолог, гістолог, тератолог, доктор медицини, досить відомий свого часу в наукових колах Європи. За першу наукову працю був обраний дійсним членом Наукового медичного товариства м. Монпельє та членом-кореспондентом Паризької медичної академії. Мав власну теорію розвитку кісток, яка була предметом тривалої полеміки і стимулом для численних наукових досліджень. Був різнобічно обдарованою людиною. Знав кілька іноземних мов, був неабияким композитором та добре малював. Ембріологічному кабінету Харківського університету подарував власні картини відповідної тематики.

Не тільки музикою, живописом та літературою захоплювалися лікарі. Серед них було багато і істориків, і садівників, і колекціонерів, і археологів, і на-

віть хмелеводів, як от М. Скліфосовський; і багато інших захоплень, які самі по собі вже є професіями. Тільки люблячи те, що робиш і володіючи неймовірною працелюбністю, можна досягти таких високих результатів. Життя та досягнення таких людей є справжнім прикладом для наслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Земський лікар і драматург** (<http://medlib.dp.gov.ua/jirbis2/ua/museum-of-history>).
2. **Павленко Р., Віленський Ю., Кірішева О., Юрчишина О.** (2014) І я знов живий світ оглядаю...: до 180-річчя від дня народження Степана Васильовича Руданського. Київ, 216 с.
3. **Медицина в Україні: біобібліографічний словник (2005)** Автори-упорядники: С.М. Булах, С.Г. Васильєва, Л.Б. Долинка. Вип. 2: Друга половина XIX століття. Літери А — К. Київ, 615 с.
4. **Медицина в Україні: біобібліографічний словник (2012)** Автори-упорядники: С.М. Булах, М.М. Гайдучок, Л.Б. Долинка та ін. Вип. 2: Друга половина XIX — початок XX століття: літери Л — С. Київ, 520 с.
5. **Микола Пильчиков — видатний український винахідник** (<https://www.bsmu.edu.ua/blog/3206-mikola-pilchikov-vidatniy-ukrainskiy-vinahidnik>).
6. **Священик Віктор Матюк** (<https://parafia.org.ua/person/matyuk-viktor-svyasch>).

UKRAINIAN PHYSICIANS AND THE WORLD OF THEIR HOBBIES

O.H. Dniprenko

Research department of the National Scientific Medical Library of Ukraine

Summary. *The article is devoted to ukrainian physicians who had a wide range of interests outside of their professional activities. Their preferences, various creative achievements are highlighted.*

Keywords: *ukrainian physicians, preferences, various creative achievements.*

Адреса для листування

Дніпренко Ольга Григорівна
 Національна наукова медична бібліотека
 України
 01601, Київ, вул. Льва Толстого, 7
 E-mail: bibliograph.medlib@library.gov.ua

Отримано 29.06.2021